

Online források a hagyományos katalógusokban

Egy XXI. századi könyvtár esetében könnyen előfordulhat, hogy dokumentumállományának túlnyomó része az épület falain kívül, az online térben található megvásárolt, vagy licencelt elektronikus dokumentumok formájában. Így nem lehet eltekinteni az ilyen online források katalógusban való feltüntetésétől. Az elektronikus könyvek és folyóiratok speciális tulajdonságai miatt a hagyományos könyvtári feldolgozó munkameneten változtatni kellett.

A Szegedi Tudományegyetem esetében az online források már az állomány négyötödét is kiteszik, így a kihívás fokozottan érinti a könyvtárat. Mi akadályoz minket abban, hogy az online forrásokat a feldolgozóink írják le ugyanúgy, mint a nyomtatott könyveket, folyóiratokat?

- Elsősorban a mennyiség. A már elkészült online katalógus naprakészen tartása is évi 120–130 ezer rekord „megmozgatását” igényli.
- Az állomány nem statikus. Az előfizetett adatbázisok, forráscsomagok folyamatosan, akár havonta új tartalommal frissülnek, az elavultak pedig kikerülnek a hozzáférés köréből. Ezért feleslegesnek tűnik, hogy olyan minőségű, időtálló rekordok készüljenek róluk, mint a tervezett selejtezésig állományunkban maradó dokumentumokról, fontos viszont, hogy a változás minél hamarabb követhető legyen az egyébként statikus katalógusban.
- Fontosabb, hogy a rekordok az elektronikus forrásról a használathoz, hozzáféréshez szükséges, funkcionális adatokat tartalmazzák, melyeket gyakran csak a beszerzést lebonyolító e-forráskönyvtárosok látnak át, akik a licencszerződéseket kezelik.

A rekordokhoz a nyers adatokat (szerző, cím, kiadó) jó esetben a szolgáltatóktól szerezzük be listás (xls, csv) formában, ahol az oszlopok az egyes mezőknek, a sorok a rekordoknak feleltethetők meg. Sajnos a szolgáltatók sokáig nem tartották szükségesnek, sőt akadályozták a metaadat-szolgáltatást más rendszerek, mint például a katalógus számára, ezért gyakran kerülő utakon kellett beszerezzük az adatokat, a föderatív adatbázis-keresőnk tudásbázisát céltartóan exportálva. Ezeket a nyers adatokat egészítjük ki az általunk fontosnak vélt mezőkkel, megjegyzésekkel, mint például: az egyidejű engedélyezett felhasználók száma, jelszóval, egyetemi hálózatról, csak online olvasásra, egyéni regisztrációval vagy szabadon elérhető forrás, a hozzáférés időintervalluma, a késleltetett hozzáférés hónapjainak, napjainak száma stb. Gyakorlatilag egy mini használati útmutatót rejtünk a MARC-rekordba (1., 2. ábra), hogy az olvasót ne lephesse meg a sokféle szolgáltatói felület sokféle technikai megoldása és lehetősége, hiszen nem tudunk könyvtárost ültetni minden olvasónk mellé.

A leggyöndosabban a rekordok 856-os mezejébe illesztett URL-ekkel járunk el. Ezeknek direkt, permalinkeknek kell lenniük, közvetlenül az adatbázisban lévő e-forrásra mutatóknak, hogy a katalógus használóinak már ne kelljen a céladatbázisban tovább keresgélennie. Folyóiratok esetében az archívumoldalt tesszük a rekordba, mert onnan könnyedén léphetnek a kurrens, vagy a régebbi számok felé. Az így összeállt adathalmazt MARC-rekordokká konvertáljuk, és katalógusba töltjük tömegesen.

A rekordok kapnak *extra mezőt* is, melyet nem a felhasználóknak, hanem az e-forrás könyvtárosainak szánunk. A sorozati cím mezőben feltüntetjük az adatbázist, adatbázisrészlet, e-forráscsomagot, amelybe a rekord tartozik. Ennek több praktikus célja is van.

Az e-forrás katalógusépítés-karbantartás szempontjából fontos, hogy ezekkel az általunk csak „csomagmezőnek” nevezett, 490-es és 830-as mezőkkel megjelölt rekordok egy jól megfogható halmazt alkotnak a katalóguson belül, melyet más-képpen lehetetlen lenne utólagosan definiálni. Még a 856-os URL-mező alapján is megoldhatatlan egy ilyen utólagos csoportképzés, hiszen egy

245	0	0	\$aSobotta atlas of human anatomy \$h[elektronikus dokumentum] \$bgeneral anatomy and musculoskeletal system : vol. 1. \$cThomas Klonisch et al.
250			\$a15. ed.
256			\$aKönyv
260			\$aMunich \$bUrban and Fischer \$c2011
506			\$aA Szegedi Tudományegyetem IP tartományán belül elérhető.
583			\$xpevi,te
695			\$aAnatómia
695			\$aAnatomy
699			\$aK
700	1		\$aKlonisch, Thomas
856	4		\$3Full text, <u>1 felhasználós</u> \$uhttp://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=808110 \$zA Szegedi Tudományegyetem hálózatán
876			\$a2185063 \$p(barcode)bibEJO00004570 \$h011000011 \$t2185063

1. ábra Felhasználói útmutató a rekordban

005			20180226105527.1
007			cr
008			140221s2014 gw d 000 eng d
020			\$a978 0 7020 5251 4
035			\$a(OCOLC)897146199
040			\$aSZ1 \$bhun
080			\$a611
245	0	0	\$aSobotta atlas of human anatomy \$h[elektronikus dokumentum] : \$bgeneral anatomy and musculoskeletal system : vol. 1. \$ced. by F. Paulsen, J. Waschke
250			\$a15. ed.
260			\$aMünchen \$bUrban und Fischer \$c2014
506			\$aA Szegedi Tudományegyetem IP tartományán belül elérhető.
583			\$xte,pevi
695			\$aAnatómia
695			\$aAnatomy
699			\$aK
700	1		\$aPaulsen, Friedrich
700	1		\$aWaschke, Jens
856	4		\$3Full text, <u>csak online olvasható</u> \$uhttps://www.clinicalkey.com/dura/browse/bookChapter/3-s2.0-C20130046889 \$zA Szegedi Tudományegyetem hálózatán
876			\$a1934484 \$p(barcode)bibEJO00003067aa \$h011000011 \$t1934484

2. ábra Felhasználói útmutató a rekordban

www.sciencedirect.com bázisURL-en is több csomag-előfizetésünk, -vásárlásunk, -hozzáférésünk van.

Abban az esetben, ha valamilyen oknál fogva egy adatbázisnál működési probléma lép fel, nem kell felsoroljuk a gyakran több ezer rekordot és címet, amit érint a hozzáférés elvesztése, ezek a csomagmezőnek köszönhetően pontosan látszanak, és kilistázhatók.

Ugyanezzel a mezővel válogatjuk le a frissíteni kívánt adatbázis, vagyis rekordhalmaz elemeit is.

A csomagmezővel töröljük a frissíteni kívánt adatbázishoz tartozó rekordokat, és a korábban ismertett módszerrel a helyükre bekerülnek az új, frissített rekordok.

A módszer precizitása attól függ, hogy milyen alaposan vannak előzetesen felépítve a rekordhalmazok. Érdemes pontosan követni a kereskedelmi forgalomban lévő termékek elnevezését és tartalmát. Jó ötletnek tűnhet, hogy az egyszerűség kedvéért a rekordokban csak annyit tüntetünk fel, hogy „EbscoHost”, nem foglalkozva azzal, hogy a platformon több adatbázist is szolgáltatnak. Ez eset-

ben viszont nem fogunk tudni precízen hozzányúlni a frissíteni kívánt halmazhoz, ha teszem azt az EbscoHost – Academic Search Ultimate adatbázisban kell rekordfrissítést végrehajtani, és ezáltal sokkal több rekordot kell megmozgassunk, esetleg feleslegesen. Ugyanez igaz az adatbázis-előfizetés lemondása esetén történő rekordtörlés esetén is. Érdeemes tehát a kiadói termékek struktúráját pontosan tükröztetni a katalógusban (3. ábra).

Felmerül a kérdés, hogy miért kell fáradnunk katalógusépítéssel, rengeteg befektetett munkaidővel, hiszen a szolgáltatók a teljes szöveg indexelését is biztosítják. Valóban, minden szolgáltató a saját tartalmát visszakereshetővé teszi, saját keresőmotorjával. Olvasói tájékoztatás során viszont nagyon nehézkes több tucat adatbázist külön-külön lekeresni.

Miért nem bízhatjuk a nagy internetes keresőmotorokra a keresést, ha már online tartalomról beszélünk? A dokumentumok többségét több platformról is be tudjuk szerezni. Ebből egyet, a kiadói felületet találják meg a keresőmotorok, az intéz-

ményi hozzáférés viszont jó eséllyel nem ott van, hiszen a kiadónál a legdrágább az előfizetés.

Vannak kifejezetten föderatív adatbázis-kereső motorok, melyek a fenti probléma megoldására lettek fejlesztve. Bár ezek hihetetlenül hasznos eszközök, akármit állítanak a szolgáltatók, nem lehet minden forrást integrálni.

Tehát, jobb híján, még maradnak a hagyományos katalógusok, mint felettes adatbázisok.

Arról viszont érdemes beszélni, hogy a fenti munkafolyamatot nem kellene minden intézménynek egyénileg elvégezni, elegendő lenne egy könyvtárnak figyelnie és követnie az adatbázis-változásokat, majd a rekordokat áttöltenie a többi intézmény katalógusába. Nagyszerű kezdeményezés erre a MTA – EISZ új Compass adatbázisa¹. Sajnos kapacitáshiány miatt még az EISZ nem tudja felvállalni az intézmények nem konzorcionális forrásainak feldolgozását, illetve a megfelelő rendszerességű frissítést.

000		00746nas 2200229 c 4500
001		bibEJL00383156
005		20170125222002.5
007		cr
008		170125d19741978xx eng d
022		\$a0361-7181
040		\$aSZ1
080		\$a3
245	0 4	\$aThe Journal of California Anthropology \$h[elektronikus dokumentum]
256		\$aFolyóirat
260		\$bMalki Museum, Inc. \$c1974-1978
490	1	\$aJstor Arts and Sciences IX
506		\$aA Szegedi Tudományegyetem IP tartományán belül elérhető.
695		\$aTársadalomtudományok
695		\$aSocial Sciences
699		\$aF
830	0	\$aJstor Arts and Sciences IX
856	4	\$3Full text \$uhttp://www.jstor.org/journal/jcalianth \$za Szegedi Tudományegyetem hálózatán
876		\$a2317521 \$p(barcode)bibEJL00383156 \$h011000011 \$t2317521

3. ábra A kereskedelmivel megegyező csomagnév a rekordban

Hoczopán Szabolcs
(Szegedi Tudományegyetem)